

УДК 7.01:792

Тетяна Білан, кандидат філософських наук,

доцент кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКОГО ЗНАННЯ

У статті наголошується, що театр як вид мистецтва завжди був невід'ємною частиною духовного самотворення нації, саме в театральному мистецтві узагальнюється досвід національних надбань, втілюються моральні якості народу та його духовні ідеали. Автор зазначає, що особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що витвір театрального мистецтва відтворює дійсність, оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність.

Ключові слова: театральне мистецтво, художній образ, художньо-мистецьке знання, художня культура.

Лит. 3.

Постановка проблеми. Мистецтво розвиває здібність людей до натхнення, розширює можливості людського пізнання, розкриває силу та плідність духовного збагачення особистості. З'єднуючи емоційне сприйняття з інтелектуальним, воно робить людину здатною до найповнішого пізнання світу та самого себе, витворює у людини уявлення про естетичну своєрідність суспільного життя, його естетичну досконалість, сприяє розумінню естетичного ідеалу. Постановка проблеми. Предметом дослідження цієї статті є філософське обґрунтування художньої творчої діяльності, що має надзвичайне значення та сенс для життя людей, як вираження суспільного досвіду. Театральне дійство, де предметом є людина і дійсність, інтерпретує через систему художніх образів реалії сьогодення. Кожен вид мистецтва, з одного боку, спрямований на максимальне виявлення, посилення специфічних і неповторних художньо-мовних особливостей, з іншого – всі вони намагаються врахувати і використовувати досвід інших мистецтв, щоб розширити власні межі і можливості, і саме так тенденція до індивідуалізації доповнюється тенденцією до взаємодії і синтезу.

Аналіз останніх публікацій. Вчені Л. Левчук, О. Оніщенко, Л. Матвєєва, Л. Масол, Н. Миропольська у змісті своїх праць поєднують теорію естетики та види мистецтва, розкривають генезис мистецтва і формування його видової та жанрової структури, характеризують художньо-образну мову мистецтва. Такі вчені як М. Яремків, О. Кругляк висвітлюють зміст понять мистецтва та розкривають сутність, особливості театрального мистецтва. Чимало вчених аналізують предмет мистецтва, художній образ, мову мистецтва, зміст

і форму, характеризують видову специфіку мистецтва, розкривають творчий потенціал естетичного виховання (Л. Левчук, О. Оніщенко, Л. Матвєєва); чинники детермінації художнього мислення аналізує О. Поліщук; діалектику художнього сприйняття висвітлює О. Рудницька, В. Тименко, Г. Шевченко, Б. Юсов, Л. Савенкова).

Метою статті є аналіз тих аспектів художньо-мистецького знання, що розкривають особливості формування духовного розвитку особистості засобами театрального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Будучи усвідомленими, естетичні почуття людини перетворюються у стале світовідношення, а тому мистецтво не тільки допомагає пізнавати світ, але й формує переконання та світогляд людей, їх свідомість та самосвідомість, пробуджує джерела духовності та виховує діяльне прагнення до утвердження прекрасного у суспільному та власному житті. Однією з найважливіших граней мистецтва є процес функціонування мистецького твору в суспільстві. Крізь систему художніх образів, символічну мову, використовуючи специфічні засоби і прийоми, мистецтво інтерпретує, осмислює, пізнає світ. Мистецтво здатне увібрати й передати всі можливі ситуації взаємодії людини і світу без будь-якого локального обмеження. Відображенню мистецтвом доступні як матеріальні так і духовні сторони суспільного життя. Мистецтво цілісно відтворює дійсність: може зберегти матеріальну сторону життя і ті людські стани, ті види людського реагування на дійсність, які з ними пов'язані. При художньому сприйнятті вся життєдіяльність, відображена у мистецтві, "оживає", і завдяки усьому цьому індивід виявляється здатним передавати досвід, думки, почуття. Мистецтво є найдоступнішою

формою засвоєння знань, оскільки воно сприймається у конкретній формі справжньої життєдіяльності.

Відродження нашої духовності, повернення вічних культурних цінностей, національних традицій є метою українського духовного відродження, у здійсненні якої чимала роль належить мистецтву. І саме тому в контексті художньо-мистецької освіти ми маємо опановувати матеріал за інтегративною технологією, де реципієнт асоціативно запам'ятовує інформацію, котра є основою для створення певних асоціацій. Адже семіотична неоднорідність художньої інформації (Ю. Логман) розвиває інтегративні механізми для умовно-адекватних перекладів з мови одного мистецтва на мову іншого, і відбувається, на думку Я.Данилюка, “креолізація мов”. Мова мистецтва, залишаючись у “межах потенційних можливостей, живлячись життєдайною силою національних традицій та духовних глибин конкретної історії, знаходячи реальність пластичних та змістовних форм, відразу стає надбанням загальнонаціональної культури” [1, 148]. Мистецтво – синкретичне в своїй основі, воно здавна виявляло дві протилежні тенденції: з одного боку – до диференціації, з іншого – до інтеграції. Художньо-естетичним фактором єднання, наприклад, в прадавніх обрядових іграх був ритм: його можна простежити в музиці, літературі, орнаментах, танці (по можливості, демонстрування відповідних моментів). Так, наприклад, театральна культура українського народу глибоко закорінена в міфоритуальній архаїчній практиці, в донесених фольклорною пам'яттю архетипах язичницької доби та надбання християнської цивілізації. Наявність основних елементів театального мистецтва у давніх ритуалах, календарній та весільній обрядовості й елементів ритуалу в театальному мистецтві свідчать про генетичний зв'язок між українським театром і ранніми формами культури, який простежується на всіх проміжних стадіях. Відособлення театру як окремого виду творчості пов'язане з розвитком ігрових форм, що витіснили давню міфоритуальну практику. На новому шаблі розвитку художньої свідомості, ознаменованому утвердженням сценічної гри, відбувалося осмислення тих конфліктів, які потенційно були закладені в ритуалі. У надрах народної творчості витворилися певні художні нормативи і правила, які обумовили сюжетну та образно-стильову єдність різних фольклорних жанрів і ввійшли в художньо-образну систему українського професійного театру. Ці закономірності еволюції театального мистецтва свідчать про тісний зв'язок з фольклорними

джерелами української художньої культури в цілому. У драматизованих іграх знаком – носієм інформації по черзі виступають словесний текст, фізична дія, пісня, танець, що свідчить про невідокремленість усвідомості творців-учасників вистави різних способів кодування. Цей синкретизм притаманний іграм багатьох народів, але в Україні гармонійне поєднання поетичного слова, музики й танцю зазнало найбільшого розвитку, стало однією з найхарактерніших ознак українського національного театру. Цей факт свідчить про те, що український театр зберіг структурні елементи свого “пращура” – обрядового дійства, – подібного до японського, китайського традиційного театру. Кожен вид мистецтва з одного боку, спрямований на максимальне виявлення, посилення специфічних і неповторних художньо-мовних особливостей, з іншого – всі вони намагаються враховувати і використовувати досвід інших мистецтв, щоб розширити власні межі і можливості. Так, тенденція до індивідуалізації доповнюється тенденцією до взаємодії і синтезу. Мистецтво є засобом власного розвитку людини, бо створюючи художній твір, вона одночасно формує щось нове у собі, і насамперед – здатність творити. Творча діяльність в мистецтві постає тому як самодіяльність, самозмінення, саморозвиток людини і, навіть не усвідомлюючи цього, людина сама неначе перетворює себе у ціль своєї діяльності, об'єктивно виступаючи у цьому процесі як самоціль. Поруч з фрагментами об'єктивної реальності у художньому творі виражений насамперед внутрішній, духовний світ особистості. А, як відомо, ніщо не хвилює нас так, як звернення до наших власних думок, почуттів, бажань та надій.

Театр як вид мистецтва завжди був невід'ємною частиною духовного самотворення нації, саме в театальному мистецтві узагальнюється досвід національних надбань, втілюються моральні якості народу та його духовні ідеали. Адже з поняттям духовності співвідноситься світоглядна позиція, яка детермінує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сферу загальнолюдських цінностей і у такий спосіб виступає критерієм справжнього людського поступу. Особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що витвір театального мистецтва відтворює дійсність, оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність. Така передача цінності буття не тільки збагачує реципієнта життєвим досвідом, але й спонукає його до ціннісного переживання, яке становить

важливу складову світоглядної позиції. Необхідно зазначити, що не кожний художній твір набуває реального суспільного буття у прямому контакті з сприймаючим його естетичний зміст суб'єктом. Якщо праця художника, що написав картину, вважається завершеною, то авторський текст драматичного, музичного твору вимагає виконання останнього, щоб донести до слухачів та глядачів художні образи у реальному звучанні. Саме тому, і говоримо про мову мистецтва як засіб виокремлення суттєвого у відносинах зі світом та переведення його в інший – ідеальний простір, де воно відкривається рівнем досконалості як щодо змісту, так і способу виявлення. Сценічне мистецтво висловлюється як в просторі, так і в часі, і театр зв'язаний ще з безліччю видів мистецтва – архітектурою, живописом, скульптурою, музикою, піснею, танцем, а однією з особливостей театрального мистецтва є характер його чуттєвого сприйняття. Під впливом перегляду театральної вистави безпосередні почуття переходять в естетичні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний “акт осягнення світу та самопізнання власної ідеальної сутності” [2, 58]. Актори зі своїми репліками, роздумами ніби входять у наше “Я”, і ми відчуваємо весь світ у собі й себе в ньому, відбувається тотожність внутрішнього і зовнішнього – саме це і впливає на формування світогляду особистості.

Відомий знавець театральної семіотики Еріка Фішер-Ліхтер зазначає: “ми повинні визнати, що театр не лише засіб трансляції п'єси та її теми. Театр виражає суспільство, у якому існує, через усі наявні культурні системи: живопис, музику, костюм, пластику, жестикуляцію, мову, архітектуру, коментарі і таке інше. Всі ці системи утворюють інтегральну частину культури в цілому, стають внеском до її норм і правил, виражають її знаки і значення. У широкому розумінні, театр залежить від особливостей функціонування і розвитку культурних систем, які він використовує” [3, 19 – 20]. Головним носієм театральної дії є актор, у творчості якого втілена суть театру: здатність захоплювати глядачів художнім видовищем безпосередньо, що протікає в них на очах життя, творчим процесом її втілення. Акторський образ створюється на основі п'єси і її тлумачення режисером – постановником спектаклю. Проте актор залишається самостійним художником, здатним лише йому одному доступними засобами відтворити на сцені живий людський образ, передати складність і багатство людської психології.

Характерною особливістю театрального

мистецтва є його неповторність у часі: кожен спектакль існує тільки в момент його відтворення. Якщо виконавське мистецтво з розвитком техніки аудіозапису одержало можливість фіксації й подальшого багаторазового відтворення, ідентичного первісному, то адекватний відеозапис театрального спектаклю в принципі неможливий: дія нерідко розгортається одночасно в різних частинах сцени, що надає об'єм дії, що відбувається й формує гаму тонів і півтонів сценічної атмосфери. При великих планах зйомки нюанси загального сценічного життя залишаються за кадром; загальні ж плани занадто дрібні й не можуть передати всіх деталей. Щоб повноцінно насолоджуватися скарбами культури, треба знати мистецьку мову. Театральне мистецтво є особливим суспільним механізмом залучення людей до певного способу життя, воно є складовим елементом життя людини, до того ж елементом “наскрізним”, тобто таким, що пронизує всі його сфери, і тому спілкування з ним прискорює адаптацію особи до нових соціально-економічних, культурних умов.

Театр змінювався протягом століть, але залишився невід'ємною частиною в житті людей, без якої наше життя просто неможливо собі уявити. Реальний процес створення і функціонування театрального мистецтва здійснюється специфічній сфері культури, що визначається як художня культура суспільства. Ця обставина багатаспектно актуалізує проблему творчості, передбачає появу глибоких узагальнень досвіду практичного розвитку творчості в усіх сферах соціальної дійсності. Загальновідомим є твердження про те, що термін “театр” має грецьке походження, і означає місце для видовищ, само видовище. Первісна культура як історично перша форма соціального організму, стала можливою завдяки особливому началу – моделі світу, яка і забезпечила формування матеріальних і духовних феноменів культури. Була створена органічна модель світу, яка відображала і осмислювала у міфологічній формі гармонійну структуру подій. Важливим був пріоритет цінностей, що лежали позаіндивідуальним буттям. Епоху, коли виник давньогрецький театр, прийнято називати класичною (V – IV століття до н. е.) і сприймати це як зразок, еталон. Античність створила спосіб відношення людини до космосу, суспільства і до самої себе. Театр – це один із найдавніших видів мистецтва, в якому образне втілення дійсності відбувається в процесі сценічної постановки, під час гри акторів перед глядачами. Театр – це мистецтво, засобами вираження якого

є сценічна дія, він відноситься до просторово-часових видів мистецтва. Сценічне мистецтво висловлюється як в просторі, так і в часі, і театр зв'язаний ще з безліччю видів мистецтва – архітектурою, живописом, скульптурою, музикою, піснею, танцем. Однією з особливостей театрального мистецтва є характер його чуттєвого сприйняття. Мистецтво театру носить колективний характер. У створенні вистави приймали участь не тільки актори, але і драматурги, що писали для театру сценарії або драми. Починаючи з XIX століття, в театрі появляється режисер, тобто людина, що організовує театр як щось ціле. Природа мистецтва театру синтетична, адже його художній образ виникає завдяки синтезу драматургії, архітектури, живопису, скульптури, музики, майстерності актора.

Отже, можна простежити певну закономірність у розвитку процесу синтезації видів мистецтва. Проблеми творчості, як складного та загадкового феномену, завжди привертали до себе пильну увагу дослідників усіх галузей наукової діяльності. Але якщо раніше вважалося, що творчість (як об'єкт дослідження) є прерогативою психології, естетики, мистецтвознавства, то в останній час зростає увага до проблеми творчості саме філософської думки. В сучасних умовах ця проблема стає однією з основних проблем філософських досліджень і до неї, як до своєрідного теоретичного контрапункту, тяжіє усе розмаїття питань філософії. Більш за те, органічним саме для філософії є прагнення відповісти на такі загальнотеоретичні питання як “що є творчість”, та “що є сутність та зміст творчої діяльності?”. Особливістю діяльності є її тотожність з актуальним існуванням, реальним буттям сутнісних сил людини. Універсальним способом такого буття, способом переведення задатків у здібності, присвоєння суспільних відносин, опанування всього надбання людської культури постає перетворюючий, творчий характер діяльності. Ось чому філософське дослідження проблем творчої діяльності набуває особливого значення, нового освітлення у нашому сьогоденні, коли пробудження духовних сил особистості стає невідкладною вимогою часу. Сучасна соціокультурна ситуація України та світу, так чи інакше, екстраполюється на театральне мистецтво, тому неможливо розглядати сучасні театральні процеси відокремлено від реалій сьогодення. Історія людства є, насамперед, історією розвитку культури. Будь-яка нація є цікава культурою. Сильніша та нація у якої більш розвинена культура. Кожна культура, яка б вона

не була унікальна, завжди має схожі ознаки з іншими видами культур. Ученими, що вивчають культуру, було створено різні класифікації видів мистецтва. За способом існування його поділяють на часові, просторові та просторово-часові види мистецтва невіддільно пов'язані між собою: музичний рух здійснюється не в абстрактному вакуумі – усі поняття гармонії і поліфонії неможливо уявити без осмислення просторових координат музичної вертикалі. Аналогічно в пластичних мистецтвах століттями спостерігається прагнення митців передати в статичному творі динаміку руху і часу. Художньо-мистецьке знання, культура в цілому – це контекст, у якому відбувається становлення особистості, а освіта, виховання є своєрідним витвором культури, її важливою сферою. Освіта, тим самим, виконує фундаментальну функцію – вводить особистість до світу культури на різних етапах її життя. Освіта є своєрідним шляхом оволодіння художньо-мистецького знання, зміст освіти – це не самі по собі знання, вміння, навички, а спрямованість їх на формування культури особистості. Враховуючи нові соціокультурні реалії, світова педагогічна думка шукає відповідних шляхів розвитку освіти, і тут бачимо тісний зв'язок з культурним процесом, з формуванням художньо-мистецьких знань, і все більшої актуальності набуває освіта в полікультурному просторі. Неодмінною умовою методології художнього знання є вияв глибинного зв'язку між культурою і освітою, педагогікою та філософією, культурологією та іншими суміжними науковими знаннями. У мистецтві пізнання та знання – це наслідок усвідомлення особливої, естетичної реальності – відтвореного у художньому зображенні та пережитого в уявленні соціального досвіду життя. Ця естетична реальність, завдяки її емоційному впливу, не залишаючи людину байдужою до того, що вона переживає, спонукає та приводить до розуміння змісту, який ця реальність містить у собі. Більше того, постійно стимулює творчу роботу розуму та нескінчений процес пізнання життя, впливає на духовний світ особистості. Будучи усвідомленими, естетичні почуття людини перетворюються у сталі світовідношення, а тому мистецтво не тільки допомагає пізнавати світ, але й формує переконання та світогляд людей, їх свідомість та самосвідомість, виховує діяльне прагнення до утвердження прекрасного у суспільному та особистому бутті.

Висновки. Театральне мистецтво є складовою частиною системи “символічних форм”, які здатні виконувати свою специфічну функцію за умови

УРАХУВАННЯ УМОВ ВИЩОГО ПРАВООХОРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПІД ЧАС КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

підтримки іншими мистецтвами, що разом виконують завдання духовного синтезу, дозволяють сформувавши світоглядну культуру. Все це дозволяє здійснити духовно-світоглядну інтеграцію у змісті художньо-мистецьких знань, що здійснюється на основі спільного для всіх видів мистецтв тематизму, пов'язаного з відображенням у мистецтві різних аспектів життя та естетико-мистецтвознавчу інтеграцію, що здійснюється на основі введення споріднених для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних,

художньо-мовних, жанрових, стильових у тематичне поле художньої культури.

1. Левчук Л.Т., Оніщенко О.І. *Основи естетики: Навч. посіб.* – 2-ге вид., стер. – К.; Вища школа, 2006. – 271 с.

2. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник.* – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

3. Семашко О.М. *Соціологія мистецтва: Навчальний посібник.* – 2-ге вид. – Львів: “Магнолія Плюс”, 2006. – 244 с.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012

УДК 159.9:378:372.881.111.1

Олена Войтюк, кандидат психологічних наук, доцент кафедри англійської мови
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

УРАХУВАННЯ УМОВ ВИЩОГО ПРАВООХОРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ПІД ЧАС КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті аналізуються особливості вищого правоохоронного навчального закладу та їх вплив на організацію комунікативно орієнтованого навчання іноземної мови майбутніх офіцерів-прикордонників. Окреслено психологічні параметри, які необхідно розвивати викладачеві іноземної мови для підвищення рівня навчання і його результативності.

Ключові слова: комунікативно орієнтоване іншомовне навчання, умови вищого правоохоронного навчального закладу, офіцер-прикордонник, психологічні особливості.

Літ. 12.

Постановка проблеми. Знання іноземної мови сучасним спеціалістом – це ознака високого рівня професіоналізму. Сьогодні у кожній сфері людської діяльності все більшого значення надають іншомовній підготовці висококваліфікованих кадрів. Відповідно відбуваються зміни і у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, де акценти щодо мети вивчення іноземної мови змістилися. Оволодіння іноземної мови заради її знання з метою лише простого задоволення своїх індивідуальних та інтелектуальних потреб, використовуючи її як засіб для розширення своїх знань, світогляду та кола спілкування – це вже не першочергова мета і відходить на другий план. Важливого значення набуває оволодіння іноземної мови спеціалістом для кваліфікованого виконання своїх професійних обов'язків, а відповідно і для подальшого професійного зросту.

Вищі навчальні заклади докладають багато зусиль для того, щоб змінюватися відповідно до вимог сучасного суспільства і забезпечити своїх випускників необхідними фаховими знаннями,

вміннями та навичками, які б дозволили їм бути конкурентоспроможними.

Такі завдання стоять і перед викладачами іноземної мови, які готують майбутніх офіцерів-прикордонників, так як знання іноземної мови є важливою складовою професійної компетентності офіцера-прикордонника, запорукою виконання службових завдань на належному рівні.

Для досягнення поставленої мети викладачі іноземної мови повинні не лише володіти мовними, педагогічними та методологічними знаннями. Важливо також бути психологічно компетентним спеціалістом. Саме врахування умов вищого правоохоронного навчального закладу допоможе ефективно організувати навчання іноземної мови майбутніх офіцерів-прикордонників і досягати належних результатів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що велика кількість вчених займалася дослідженням проблеми військового соціального середовища (О. Бондаренко, Ю. Горбенко, С. Максименко, М. Томчук, В. Ягупов, І. Яремчук та інші).